

EDİRNE KAKAVA ŞENLİKLERİ**Selma SOL¹****ÖZET**

Doğanın uyanışı ve baharın gelişi insanoğlu için asırlardır hem merak hem de neşe kaynağı olmuştur. Bu nedenle çeşitli toplumlar arasında mevsimsel bayramların ortaya çıktığını ve bunların görkemli bir şekilde kutlandığını görmekteyiz. Kitleleşip kültür birikimine dönüşen bu ritüellerden biri de Edirne’de yaşayan Roman kökenli vatandaşların kutladığı “Kakava” şenlikleridir. Kakava şenlikleri, her yıl mayıs ayının ilk haftasında çeribaşı tarafından ateşin yakılmasıyla başlar ve ertesi günün akşamına kadar devam eder. Trakya Romanları tarafından kutlanagelen bu şenliklere, Türkiye’nin farklı bölgelerinde yaşayan Romanların da Edirne’ye gelerek katıldıkları gözlemlenmektedir.

Söz konusu şenlik, Mısır ve Ön Asya kökenli bir efsaneye dayandırılmakla birlikte, icra boyutu bağlamında “baharın gelişi ritüellerinden” Hıdırellez kutlamalarını çağrıştırmaktadır. Kakava Şenlikleri, Trakya Romanlarının kendi inanış ve gelenekleriyle, bölgeye has kültürel ve dinsel pratiklerin kaynaşması sonucu bugünkü hâlini almıştır.

Anahtar Kelimeler: Şenlik, Çingene, Edirne, Kutlama, Kakava.

FESTIVALS OF EDİRNE KAKAVA**ABSTRACT**

Revival of nature and the coming of spring have become both fascination and joy for human beings for centuries. Because of that reason,

¹ Yrd.Doç.Dr. Trakya Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Edirne. selmasolergin@trakya.edu.tr.

we see that seasonal fests have emerged among different societies and they have been celebrated gorgeously. One of these rituals massified and turned into cultural accumulation is Kakava festivals being celebrated by gypsy-originated citizens living in Edirne. Kakava festivals begin with being made afire by gypsy chief on the first week of may every year and continue to the evening of the following day. It is observed that gypsies, living in different parts of Turkey, come Edirne and attend the festivals having been celebrated by gypsies of Trakya.

Although the festival is inspired by a legend of Egyptian and Asia-Minor origins, it resembles the old Turkish celebration of spring which is “one of the rituals of coming of spring” in the context of their way of perform. Kakava festivals have shaped by faith and customs of gypsies of Trakya and the cultural and religious practices of the region

Key Words: *Festival, Gypsy, Edirne, Celebration, Kakava.*

GİRİŞ

Çingeneler, dünyanın hemen hemen her yerine dağılmış, yaşadıkları ülkenin sosyal ve kültürel yapısına ayak uydurmuş ve günümüzde büyük ölçüde yerleşik düzene geçmiş etnik bir topluluktur. Özellikle Avrupa Birliği ülkelerinde 15 milyonu aşan nüfuslarıyla² dikkat çeken Çingeneler, buldukları ülkelerde yaşayış biçimlerine ve mesleklerine göre değişik adlarla anılırlar³. Türkiye’de ise genellikle “Çingene⁴” adıyla bilinmelerinin

² Çingenelerin Avrupa’daki toplam sayısı kimi Çingene uzmanlarına göre 12 milyon ve kimilerine göre ise, 10-15 milyon arasında değişmektedir. Avrupa ülkelerindeki resmi makamlar, amaçlı olarak Çingenelerin toplam sayısını çok düşük göstermektedir. Kuşkusuz, Çingenelerin toplam sayısı konusundaki gerçek rakamlar bu sayıların çok üstündedir. bk. Arayıcı, 2008:35-37.

³ Çingene toplumu Mısır’da Egypte; Rumcada Gyphos; İngiltere’de Gypsies; Bizans’ta Athingan veya Atzingan; İtalya’da Zingari; Almanya’da Zigeuner; Fransa’da Tsigane, Tzigane, Bohémien ve Gitan; İspanya’da Gitanos; Romanya’da Tigani; Sırpçada Cingerije; Ermenistan’da Lom; Filistin’de Nawar veya Dom; Suriye’de Dom; Kafkaslarda Poşa veya Boşa gibi çeşitli özel adlarla anılmakta ve çağrılmaktadır. bk. Arayıcı, 2008:39.

⁴ *Çingene*, kelimesi bu şekliyle ilk olarak Türkler tarafından kullanılmıştır. “Çeng”, kanuna benzer dik tutularak çalınan bir çeşit saz manasına gelirken, “çengi” ise çeng denilen sazı çalan kimse ve oyuncu kız manalarına gelmektedir. “Gan” ve “gen” eki sonu e ile biten Farsça kelimeleri çoğul yapmaktadır. Hace-gan=hocalar gibi. Bu düşünceden hareketle, ilk

yanı sıra Türkçede Çingeneleri tanımlamak için yirmiden fazla ad kullanılmaktadır. Bu adlardan en çok bilinenleri, *Roman, Esmer Vatandaş* (Batı Anadolu ve Trakya); *Abdal⁵, Arabacı, Gurbetî*, (Anadolu'nun pek çok yerinde ve); *Mutrib/ Mutrib* (Van, Ardahan civarı, Hakkari, Siirt); *Elekçi, Köçer*, (İç Anadolu); *Cono/Cano* (Adana); *Sepetçi* (Akdeniz ve Ege); *Poşa/Paşa/Boşa, Beyzade, Karaçi* (Erzurum, Artvin, Erzincan, Bayburt ve Sivas) şeklindedir⁶. Ayrıca ülkemizde, Çingeneler için "Mısırlı" anlamına gelen *Kiptî* kelimesi de yaygın bir şekilde kullanılmaktadır.

Farklı dillerde farklı isimlerle, hatta aynı dilde bile -Türkçe örneğindeki gibi- farklı adlarla çağrılan bu topluluğun, dünya üzerine nereden yayıldıkları konusunda da çeşitli görüşler mevcuttur. Ancak son yıllarda yapılan çalışmalar, Çingenelerin Hint asıllı olduklarını ve anavatanları olan Kuzeybatı Hindistan'ı⁷ IX-X. yy.da terk ederek⁸ batı'ya göç ettiklerini göstermektedir⁹. Söz konusu topluluğun, Anadolu'ya ilk

olarak Türkçede kullanılan Çingene kelimesi, çengi-gan veya çengi-gane= çengicilik, çengilik ya da çengiler anlamına gelen bu kelimedenden türemiş olabilir. bk. Yıldız, 2007:3.

⁵ Günümüzde Abdalların Çingenelerle bir ilgisi olmadığı kesinleşmişse de bazı yörelerimizde halkımız Abdalları Çingene olarak kabul etmekte ve onlara Çingene muamelesi yapmaktadır. Oysa bütün Abdal büyükleri, kendilerinin Çingene olmadıklarını, hiçbir Çingene kelimesi bilmediklerini ve Orta Asya'dan geldiklerini söyler. Yerli halk da onlara Çingene gözüyle bakmakla birlikte, Çingenelere nazaran geçimlerini düğünlerde ve ramazan aylarında davul zurna çalarak ve sünnetçilik yaparak sağlayan Abdallara daha sıcak yaklaşmakta ve onlara "Kivre" diye hitap etmektedir. Abdal olarak ifade edilen bu grup, genellikle yerli halkın arasında yaşamakta, Çingenelerin aksine çocuklarını okutarak devletin çeşitli kademelerinde memuriyetlere yerleştirmektedir. Ayrıca, bazı Çingene grupları da Abdalları Çingene olarak kabul etmez. <http://forum.azeri.net/romanlar-cingeneler-t1339-105.html> (22.12.2009)

⁶ Türkçede Çingeneler için kullanılan kelimeler üzerine ayrıntılı bilgi için bk. Yıldız, 2007:1.

⁷ Çingeneler üzerine araştırma yapan bilim adamlarınca, Çingenelerin Hindistan kökenli oldukları ileri sürülmektedir. Bilim adamlarını bu kanaate götüren sebep, 200 yılı aşkın bir zamandan beri Çingeneler üzerine yapılan dil karşılaştırmalarının, onların büyük ölçüde Hintçe ağırlıklı dillerinin olduğunu göstermesidir. Günümüzde ise antropolojik, etnolojik ve filolojik araştırmaların ışığında Çingenelerin Hindistan kökenli oldukları ileri sürülmektedir. Çingenelerin tipolojik ve dil yapılarından hareketle Hintli olduklarına hükmedilmesinin yanı sıra, antropolojik olarak da onların Ariler öncesi Hindistan'ın yerlileri olduğu kanaatine varılmaktadır. bk. <http://www.turkiyecingeneleri.8m.com/giris.htm> (20.01.2010)

⁸ Çingenelerin, ana vatanları sayılan Kuzeybatı Hindistan'ı neden terk etmek zorunda kaldıkları bugün bile yanıtız kalmaktaysa da tarihçiler tarafından bu konuda üç farklı teori geliştirilmiştir. Teoriler için bk. <http://wikipedia.org/wiki/Romanlar> (21.12.2009)

⁹ Ana vatanlarından göç eden Çingene grupları arasında küçük bir kesimini, Rusya'ya ve oradan da Sibiry'a göç edenler oluştururken; büyük bir kesimini ise, Kafkaslardan Ermenistan ve Güneydoğu Anadolu üzerinden iki kola ayrılarak Avrupa'nın çeşitli ülkelerine göç edenler oluşturmaktadır. Bu yolu takip eden Çingeneler, ilk olarak 1150 yılında İstanbul'a

gelişleri konusunda kesin bir tarih verilemese de Hindistan'dan göç edenlerin, Afganistan ve İran üzerinden X.yy.da Anadolu'ya geldiği ve önemli bir bölümünün Anadolu'da kaldığı düşünülmektedir. Diğer kesimi ise XI ve XIII. yy.lar arasında İstanbul üzerinden Balkan ülkelerine, bunlar arasından önemli bir kesimi de XIV. yy. sonundan ve XV.yy. başından itibaren Avrupa'nın değişik ülkelerine dağılmıştır. Bununla beraber Avrupa'nın değişik ülkelerinde yaşayan Çingenerler, XV ve XX. yy.lar arasında "Türk ajanları" oldukları gerekçesiyle sürgün edilmişlerdir (Arayıcı, 2008:235). Türk ya da Türk ajanı sanılarak, dışlanan, kötü muameleye maruz bırakılan ve XX. yy. başlarından itibaren tekrar Türkiye'ye zorunlu göç ettirilen Çingenerler için, 1923'te imzalanan Lozan Barış Antlaşması¹⁰ farklı bir durumu daha doğurmuştur. Çünkü bu antlaşma gereğince "nüfus mübadelesi" değişimi çerçevesinde çeşitli Balkan ülkelerinden yüz binlerce Türk ve on binlerce Çingene, Türk kökenli oldukları gerekçesiyle Türkiye'ye gönderilmiştir (Arayıcı, 2008:235). Bu

gelmiştir. Belli bir kesimi İstanbul'da kalmış ve kalmayanlar ise, başta Romanya, Bulgaristan, Yunanistan, Yugoslavya, Macaristan olmak üzere Avrupa'nın değişik ülkelerine dağılmışlardır. Diğer ikinci bir kolu takip edenler ise, Güneydoğu Anadolu bölgesi üzerinden, Irak, Suriye ve Filistin'i geçerek Mısır'a gelmişler ve oradan da Kuzey Afrika'nın çeşitli ülkelerine dağılmışlardır. bk. Arayıcı, 2008:29.

¹⁰ Bu antlaşma çerçevesince 1924 yılı Ekim ayının sonuna kadar sadece Yunanistan'dan Türkiye'ye gönderilen göçmen sayısı 370.000'e ulaşmıştı. Göçmen sayısının kademeli bir şekilde artmasından sonra, resmî istatistiklere göre, Türkiye'ye gönderilen göçmen sayısı 456.720'i bulmuştu. Ayrıca mübadele kapsamına girip, mübadele edilmeyi beklemeden Türkiye'ye sığınmacı olarak 50.000'i aşkın göçmenin gelmesiyle, ülkemize getirilen göçmen sayısı 500.000'i geçmişti. Büyük bir ihtimalle Türkiye'ye gönderilen bu göçmenler arasında çok sayıda Çingene de bulunmaktadır. Kanaatimize göre bu antlaşmayı fırsat bilen Yunanlılar, kendi ülkelerinde yaşayan Çingenerlerin büyük çoğunluğunu, Türk oldukları gerekçesiyle Türkiye'ye göndermiştir. Zira ülkemizde kendilerini "Roman" olarak nitelendiren vatandaşlarımızın tamamı, Avrupa'dan Türkiye'ye göç eden Çingenerlerdir. Kendileriyle görüştüğümüz bütün Romanlar, Yunanistan, Bulgaristan ve Yugoslavya göçmeni olduklarını söylemektedir. Yunanistanın kendi ülkesindeki Çingenerleri hıyileyle Türkiye'ye gönderişinin yanı sıra, Bulgaristan'ın da sınırları içerisinde yaşayan Çingenerleri tehcir ettirmesi üzerine, Bulgar Çingenerleri de 1930'lu yıllardan itibaren Türkiye'ye gruplar hâlinde gelmeye başlamıştır. Günümüzde Osmaniye, Çorum, Sakarya, Tekirdağ gibi illerde yoğunlukta bulunan "But Manışa" isimli Romanların tamamı Bulgaristan'dan gelmiştir. Ege ve Marmara bölgelerinde yaşayan Romanların tamamı Yunanistan ve Yugoslavya'dan geldiklerini ifade etmektedir. Ayrıca Osmanlı Devleti zamanında, bilhassa 1877 yılından itibaren Balkanlardan Anadolu'ya Türklerin zorunlu olarak tehcir edilmeye başlamasıyla birlikte, Türklerin yanı sıra pek çok Çingenenin de Anadolu'ya gelmiş olması muhtemeldir. bk. <http://www.turkiyecingenerleri.8m.com/turkiyetarihi.htm> (20.01.2010).

kapsamda, Türkiye'ye getirilen mübadele göçmenleri, Edirne, Balıkesir, İstanbul, Bursa, Kırklareli, Samsun, Kocaeli, İzmir, Niğde ve Manisa'ya yoğun olmak üzere yerleştirilmiştir. Bugün itibarıyla Çingener, çoğunlukla Ege, Marmara ve Trakya bölgelerinde yaşamaktadırlar (Kolukırmık, 2006:3). Şimdiye kadar yapılmış nüfus sayımlarında etnik kökenlere yönelik ayrı bir çalışma yapılmadığından Çingenerler için de ayrı bir kayıt tutulmamıştır. Bu nedenle, ülkemizdeki Çingenerler için kesin bir sayı veremiyoruz. Ancak, çeşitli amaçlarla yapılmış yerli ve yabancı kökenli bazı çalışmalarda Türkiye'de bulunan Çingenerler için bazı rakamlar verilmektedir. Uluslararası kuruluşların verilerine göre; ülkemizde gerek göçebe gerekse yerleşik düzende yaşayan Çingenerlerin toplam sayısı 450-550 bin arasında değişmektedir. Ancak, gerçek rakamın bu sayının çok üstünde olduğu¹¹ tartışma götürmez bir gerçektir (Arayıcı, 2008:235-36).

İNCELEME

Bu çalışmanın konusu, yukarıda kısaca bahsettiğimiz tarihsel süreçler bağlamında, ülkemizde etnik bir topluluk olarak özellikle Trakya bölgesinde ve Edirne'de yerleşik düzende bulunan Çingenerlerin kutladığı "Kakava Şenliği" ve bu şenliğin kökenlerine dair bir inceleme denemesidir. Günümüz itibarıyla kesin bir sayı veremesek de Edirne'de, merkez ve ilçeleri de dâhil olmak üzere tahminen 50.000¹² civarında Çingene yaşamaktadır. Ülkenin diğer bölgelerinde yaşayan Çingenerlerle benzer olarak, çeşitli hizmet sektörlerinde geçici işçi durumunda bulunmakla beraber, kalaycılık, bohçacılık, bakırcılık gibi işlerin yanı sıra, Edirne Çingenerleri daha çok at arabacılığı ve sepetçilik gibi işlerle geçimlerini sağlarlar. Ancak önemli bir kısmının müzisyen olduğu da göz ardı edilemez. Daha önce de belirttiğimiz gibi Batı Anadolu ve Trakya'da yaşayan Çingenerlere *Roman* da denmektedir. Özellikle son yıllarda, Çingene kelimesinin toplumdaki algılanışından duyulan rahatsızlık yüzünden¹³

¹¹ İstanbul Bilgi Üniversitesi Göç Araştırmaları Merkezince yapılmış çalışmaya göre Türkiye'de resmî rakamlara göre 500 bin, tahminen de 2 milyon civarında Roman yaşamaktadır. bk. <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=188686> (10.11.2009).

¹² bk. <http://www.turkiyecingenerleri.8m.com/turkiyetarihi.htm> (20.01.2010).

¹³ Mustafa Aksu gibi bazı aktivistler, Çingene kelimesini, taşıdığı bu olumsuz anlamından kurtarmak için bazı çalışmalarda bulunmaktadırlar. Aksu'ya göre; "Bazı Çingene kardeşlerimiz son yıllarda, Çingene ismi yerine Roman ismini kullanıyorlar. Bunun psikolojik ve sosyolojik nedenlerini biliyorum. İsteyen Çingene'yim desin, isteyen Roman'ım desin; fark etmez. Ben Çingene'yim üst kimliğim Türk'tür diyorum. Asıl olan Çingene ismidir. Roman

Türkiye genelinde de Roman kelimesi daha fazla tercih edilmeye başlanmıştır. Bunun bir sebebi de Avrupa Romanlarıyla kültür, dil ve ekonomik özellikler paylaşan bir grup olarak Türkiye Romanları arasında mesleklerine göre birçok alt grubun mevcudu ve Romanlar arasındaki sınıf sisteminde müzisyenlerin çoğunlukla elit kesimi oluşturması da¹⁴ gösterilebilir. Çingene kelimesi yerine Roman'ı tercih etme noktasında, Türkiye çapında Çingeneler tarafından kurulmuş olan ve iki federasyon çatısı altında toplanan elliye yakın derneğin kendi bünyelerinde isim değişikliğine gittikleri gözlenmektedir¹⁵. Bu nedenle çalışmamızın ilerleyen bölümlerinde biz de Çingene ismi yerine Roman söylemini kullanacağız.

Baharın gelişi ve doğanın yenilenmesi üzerine çeşitli toplumlarda farklı ritüelistik uygulamaların varlığı saha çalışanlarınca malumdur. Özellikle mevsimsel bayramlara yönelik uygulamaların, gerek Türkler arasında gerekse asırlardır iç içe yaşadığımız farklı etnik kökenlere sahip topluluklar arasında kitleselleşip kültür birikimine döndüğünü görmekteyiz. Sözüünü ettiğimiz ritüelistik uygulamalardan biri de Edirne'de yaşayan Roman kökenli halkın, her yıl mayıs ayının beşinde akşam vakti başlatıp altısında da tam gün devam ettirdikleri "Kakava Şenlikleri"dir. Hem kutlandığı tarih hem de ritüelin uygulama şekli aslında bu şenliğin bir Hıdırellez kutlaması olduğunu açıkça göstermektedir.

Ritüele adını veren "Kakava" kelimesi hakkında net bir bilgi bulunmamakla beraber, Romanların da bu konuda farklı görüşleri vardır. Bir kısmı kelimenin herhangi bir anlamının bulunmadığını iddia ederken bir kısmı da şenliğin başladığı 6 Mayıs sabahına verilen isim olduğunu söylemektedir¹⁶. Bu konuda, Edirne halkı arasındaki yaygın inanç

ismi Çingene isminin ikinci anlamıdır. İnsanların değeri kimlik isimleriyle ölçülmez. Önemli olan duyarlı ve erdemli insan olmaktır..." bk. Aksu, 2006:127.

¹⁴ Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için bk. Marsh, 2008:22.

¹⁵ İlk kurulan Roman derneklerinden biri olarak EDÇİNKAY (Edirne Çingene Kültürünü Araştırma, Geliştirme, Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği) adıyla 2004'te kurulan dernek, Roman Dernekleri Federasyonuna üye derneklerin çoğunluğunun, Roman kelimesini Çingene kelimesine tercih etmesinden sonra 2006'da isim değişikliğine giderek EDROM (Edirne Roman Kültürünü Araştırma Geliştirme Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği) adını almıştır. bk. Uzpeder, 2008:113.

¹⁶ Edirne Romanlarının eski "çeribaşısı" Mehmet Ali Körüklü'ye göre "Kakava kelimesinin Çingene dilinde hiçbir anlamı yoktur ve hatta Kakava diye bir olgu ve oluşum da yoktur. İşin aslı Hıdırellezdir. Hıdırellez geleneğini eski göçebe Çingeneler bir hafta boyunca kutluyorlardı. bk. www.edirnetv.com/koseyazilari/.../mehmet-ali-korukluyle-kakavayi-konustuk (22.12.2009). Bu konuyla ilgili olarak, Romanların şimdiki çeribaşısı unvanını

“Kakava”nın *kokulu hava* ya da *kahkahadan* bozulma bir kelime olduğu yönündedir¹⁷. Ancak konuyla ilgili fikir beyan eden iki araştırmacının görüşü bunlardan oldukça farklıdır. Nazif Karaçam’a göre Kakava, “*Tencere Bayramı*” anlamına gelmektedir¹⁸. Bir diğer araştırmacı İ. Hakkı Soyyanmaz’a göre ise *Ka’kaa* kelimesi hem “millî bayram” hem de “silah ve savaş gürültüsü” anlamlarına gelmektedir¹⁹.

Edirne’de Romanların her yıl büyük bir coşkuyla kutladıkları Kakava Şenlikleri, 5 Mayıs akşamı Sarayı meydanında büyük bir ateşin yakılmasıyla başlar. Ancak bu tarihten bir hafta önce Edirne Romanlarının mevcut çeribaşısı, yanına dört güzel genç kız alarak davul ve zurna eşliğinde, o güne has özel parlak kırmızı-beyaz kostümleriyle Edirne esnafına Kakava davetiyelerini dağıtır²⁰. Daha önceki yıllarda Acı Çeşme (Gogo Mezarlığı da denilir) Mezarlığında 5 Mayıs akşamı buluşan Romanlar, burada yaktıkları ateşin etrafında toplanıp yanlarında getirdikleri yiyecekleri yiyerek sabahlarıydı. Ancak Edirne Belediyesinin 90’lı yıllardan itibaren şenliğe dâhil olmasıyla birlikte, şenlik alanı Sarayı olarak değişmiştir²¹. Şenlik alanında ateşin yakılması, hemen hemen kutlamaya

taşıyan Fikri Ocak ile 14 Kasım 2009 tarihinde Edirne’de yaptığımız görüşmede şunları söylemiştir: “Romanlar arasında bu kelime, sabah güneşi doğarken 1 saat 10 dk. 3 sn.lik süre zarfını karşılar ki bu zaman diliminin de Hıdırelleze tekabül ettiğine inanılır. Yani 6 Mayıs sabahı, gün doğumundaki bahsedilen süreye verilen isimdir ve Romanlar arasında bir sembol olarak yaşatılmaktadır.”

¹⁷ *Kokulu hava* ya da *kahkahadan* bozulma bir kelime olduğuna dair elimizde etimolojik bir bilgi ya da bunu destekleyebilecek eski bir kaynak yoktur. Dolayısıyla, kaynağı henüz tespit edilememiş bir halk inanışından öteye geçmeyen bir bilgidir.

¹⁸ Karaçam, 1995:256; Gökbilgin, 2001:426

¹⁹ Araştırmacıya göre; “*Donanma sözcüğünün, hem millî bayramlarımızdaki resmî geçitler hem de savaş gemileri için kullanıldığı gibi (KA’KAA) sözcüğünün de hem millî bayram hem de silah ve savaş gürültüsü anlamına geldiğinin unutulmuş olması; Edirne Fetih Günü Ka’kaa Bayramı’nın Saray erkânının boşalmış konutları yöresinde, toz-toprak içerisinde, insan ve hayvan pislikleri arasında kutlanması ile Ka’kaa sözcüğünün halk dilinde “kaka var, kaka vay, kaka vağ” şekillerinde söylentisi sonunda KAKAVA şekline dönüşerek dil şürtüşmesine uğradığının bilinmemesi pek üzücüdür.*” bk. Soyyanmaz, 2003:13-14.

²⁰ Üzerinde 6 Mayıs 6538 tarihi olan ve en eski Kakava davetiyesi olduğuna inandıkları bir davetiyede şunlar yazmaktadır: “*Mut Barolara, Milleti necibeyi kıptıyanın yevmi mesu’dun mübareki olan 6 Mayıs Sabahı Tuluvi şemşten bir saat on dakika üç saniye mukaddem edasına borçlu oldukları Bayram ayini davetiyesidir.*” Bu ifadeden sonra Çingenece olduğunu söyledikleri iki dizelik bir manzume, bunun altında da yirmi dizelik günün önemine, baharın gelişinin zevk verici olduğuna ve kutlama şekillerine dair bilgiler içeren bir manzume bulunmaktadır. bk. EDROM Kakava davetiyeleri arşivi. Belge no: yok.

²¹ Kakava ile ilgili olarak kendisiyle görüştüğümüz Çeribaşı Fikri Ocak, bu şenliğin eskiden Edirne’nin Süloğlu ilçesinin Nako köyünde kutlandığını, 300-500 arası çadır kurulduğunu;

katılan herkesin, ateşin üzerinden içlerinden bir dilek tutarak atlamasıyla şenlik başlatılmış sayılır. Bu uygulama hastalıklardan, uğursuzluklardan, kötülüklerden kurtulmak ve gelecek senenin, bir öncekine göre çok daha iyi geçmesi temennisiyle yapılır. Genel olarak bütün Nevruz ve Hıdırellez kutlamalarında gördüğümüz ateş ve ateşle bağlantılı pratikler²², Kakava şenliklerinde de karşımıza çıkmaktadır. Şüphesiz her türlü kutlama için geçerli olarak, -ancak çalgısız yaşayamayacaklarını her fırsatta beyan eden Romanlar için apayrı bir önemi haizdir- eğlencesiz, çalgısız bir atmosfer düşünilemeyeceğinden şenlik alanının dört bir yanında davul, zurna çalınır. Bu arada Belediyenin katkılarıyla yapılmış olan pilavlar şenliğe katılan herkese ikram edilir. Yemek faslından sonra, gece geç saatlere kadar sürecek olan eğlence kısmı başlar ve kutlamaya katılan herkes davul ve zurnalar eşliğinde Trakya bölgesine has hareketli melodilerle oyunlar oynar. Bu arada eğer uygun görülürse yeni çeribaşı seçimi de yapılır. İlerleyen saatlerde şenlik alanından kendi mahallelerine dönen Romanlar eğlenceyi devam ettirirler. Oturdıkları yerlerde sokakların giriş ve çıkışını trafiğe kapatarak neredeyse her evin önüne yine ateşler yakılır. Bu ateşlerden birinin başına gelen çeribaşı, bir kova alarak birkaç kişinin giysisini, küpesini ya da kişiye ait özel bir eşyayı kovanın içine atar. Eşya sahiplerinin dilek tutmasını söyler ve onları kenarda bekletir. Çeribaşı, kovadan seçtiği her eşya için sahibine gönderme yaparak şöyle maniler okur:

her çadırın bir kuzu kestiğini ve şenliğin dönemin çeribaşı tarafından yönetildiğini bildirmiştir (Görüşme tarihi: 14 Kasım 2009-Edirne). Eski çeribaşılardan Mehmet Ali Körüklü de Edirne Belediye Başkanı Hamdi Sedefçi'nin Kakava kutlamalarını, Acı Çeşme Mezarlığı'ndan alıp Sarayıçi'ne taşımalarını takdir ve teşekkürle karşıladığını beyan etmiştir. www.edirnetv.com/koseyazilari/.../mehmet-ali-korukluyle-kakavayi-konustuk (22.12.2009).

²² *Ateş kültü temelinde en sık rastlanan arınma, sağaltım uygulaması, Göktürkler döneminden beri bilinen, "ateş üzerinden atlama, duman içinden geçme, tütsüleme" dir. Bu uygulamalarla günahlardan, kötülüklerden (kötü ruh, uğursuzluk, şanssızlık, zararlı canlılardan) ve hastalıklardan kurtululacağına inanılmıştır. Doğa güneşle nasıl bütün sıkıntularından kurtuluyor ve canlanıyorsa, güneşin dünyadaki temsilcisi ateş sayesinde de insanoğlu yenileneceğine inanmıştır.* bk. Özdemir, 2006:24.

Denizler denizler kadar serin
Rüzgârlar rüzgârlar kadar serin
Senin en güzel yerin
Mavimsi gözlerin

Ay Şerife Şerife
Nasıl gittin bırantı (beter) herife
Gece gündüz şarap içer
Gözü bir şey görmeye

Ata binersin ata
Yarine baka baka
Sen hiç üzülme kızım
Bir gün alacaksın kaynata

Edirne'nin kızları
Renkli sever basmayı
Basmadan şalvar yaptırır
Göbeğini göbeğini attırır

İstanbul'dan Beyoğlu'na çıkarım
Barlarda rakı şarap içerim
Bana da derler Ayyaş Abbas
Kimse çalımına dayanamaz²³

Özellikle genç kızlar ve genç erkekler oyunlar oynayıp karşılıklı maniler atarak sabahın ilk ışıklarına kadar eğlenirler. 6 Mayıs sabahı, sabah ezanıyla uyanan halk güne bir başka ritüelle başlar. 5 Mayıs gecesi Meriç ya da Tunca'dan getirdikleri, içine 41 taş ve 41 çeşit ot attıkları bir miktar su ile yüzlerini yıkayarak hastalıklara karşı korunacaklarına inanırlar. Yine “aklık-paklık-güzellik” olsun diye güne bir bardak süt içilerek başlanır. Sabah erken kalkamayanların ayak altlarına ısırgan otu sürülerek rahatsız edilir. Çünkü uyumak ya da geç kalkmak hiç de hoş karşılanmaz. Gün ağarmadan, evde çok fazla vakit kaybetmeksizin talika adını verdikleri at arabalarıyla ya da yürüyerek davul, zurna eşliğinde Tunca Nehri'ne gidilir. Hiç evlenmemiş genç kızlar, en kısa zamanda kısmetlerinin açılması için gelinlik giyerken diğerleri de en güzel, en yeni kıyafetlerini giymeye özen gösterir. İsteyen nehre girerken isteyen de yanlarında getirdikleri şişelere nehirde su doldurup ellerini yüzlerini yıkar²⁴. Roman halkı bu sayede, aklandıklarına, temizlendiklerine inanır. Bununla birlikte kendileriyle görüştüğümüz

²³ Kaynak Kişi Fikri Ocak, Edirne Romanları Çeribaşısı (Görüşme günü:14 Kasım 2009-Edirne).

²⁴ Suyla ilgili yapılan bu pratik aslında tipik bir (baharın gelişi ritüellerinden sayılan) Nevruz ve Hıdırellez uygulamasıdır. “Akarsuda yıkanma, su üzerinden atlama, kaynak-pınar suyunda yıkanma, içme, hayvan sulama, kırk dalgadan alınan suyu evin dört bir yanına dökme, saçma, çadıra su serpmeye gibi uygulamalar arınma, sağaltım ve dolayısıyla bireysel yenilenme amacına yöneliktir.” bk. Özdemir, 2006-24.

Romanlar, “suya girme” pratiğinin temelinde eski bir efsanelerinin yattığını söylemiştir. *Efsaneye göre, çok eski dönemlerde Romanların lideri sayılan “Baba Fingo” adlı, yiğitliğiyle ve yakışıklılığıyla ünlü bir hükümdarları varmış. Ancak bu hükümdarın şarap ve kadın olmak üzere iki zayıf noktası vardır ki bir vesileyle düşmanları bunu öğrenir. Düşmanları, niyetlerini sezdirmeden Baba Fingo’yu bir nehir kenarına götürürler ve sarhoş oluncaya kadar içki sunarlar. İçkinin tesiriyle savunmasız hâlde kalıp kendinden geçen Baba Fingo’yu ölmesi için nehre atarlar. Bunu öğrenen halk, derhal bütün su kenarlarını dolaşarak hükümdarlarını ararlar ancak bulamazlar. Ancak o sırada gaiten bir ses gelir ve Baba Fingo’nun bundan sonra yaşamını nehirde sürdüreceğini ve hiçbir zaman ölmeyeceğini söyler²⁵. Romanlara göre o gün bu gündür, her yıl Mayıs ayının 6’sında Baba Fingo’nun nehirden çıkacağına dair inanıştan kaynaklanarak suya girilir. Hatta Baba Fingo’yu bulabilecekleri ümidiyle suya girmeleri ve onu aramaları, efsanevi hükümdarlarını çok mutlu etmektedir²⁶.*

Bahsettikleri bu efsanenin yanı sıra şenliğe katılan Romanların çoğu bu günü aynı zamanda “Hıdır-İlyas” günü olarak da kabul etmektedir. Bu sebeple, özellikle son yıllarda Kakava ve Hıdırellez şenliklerinin birleştirildiğini ve bu şekilde, gerek yerli gerekse de Roman halk tarafından kabul edildiğini görmekteyiz. *İderlez, Ederlez* ya da *Ederlezi* olarak da adlandırılan bu kutlamaların devamında, Tunca Nehri kenarlarındaki söğüt ya da kavak ağaçlarından kesilen dallar ve nehirden alınmış bir güğüm su eve getirilir. Dallar evin giriş yerlerine, kapılara asılırken, su da bolluk, bereket getirmesi için bahçeye serpilir. Evdeki eski bir hasır parçası geçmiş yılı temsilen hastalıklardan, uğursuzluklardan ve kötülüklerden kurtulmak için kapının önünde ateşe verilerek yakılır. Yine sabah erken saatte olmasına dikkat edilerek, altı tane karınca yuvasından alınan bir miktar toprak, üç İhlâs bir Fatiha okunarak bir bezin içine sarılıp çıkın hâline getirilir ve evdeki giysi dolabının üstüne konur. Bu uygulamanın da bütün bir yıl eve bolluk, bereket getireceğine inanılır. Yaygın bir Hıdırellez geleneği olarak

²⁵ Kaynak Kişiler Fikri Ocak, (Görüşme günü: 14 Kasım 2009-Edirne), Gülşen Nekrita, (Görüşme günü: 14.12.2009-Edirne).

²⁶ Eski çeribaşlarından Mehmet Ali Körüklü ise Baba Fingo’nun denizden çıkması efsanesine inanmamakta ve “çok uyduruk bir şey” diye tanımlamaktadır.
www.edirnetv.com/koseyazilari/.../mehmet-ali-korukluyle-kakavayi-konustuk
(22.12.2009).

evler daha önce temizlendiği için 6 Mayıs günü kesinlikle temizlik yapılmaz. Gelecek misafirlere için kek, bÖrek, kurabiye gibi çeşitli yiyecekler hazırlanır, ancak Romanlar için Hıdırellez’de olmazsa olmazlardan biri de evin önünde kuzu ya da keçi çevirmektir. Maddi durumu yetmeyenler ise yine evinin önünde ateş yakıp tavuk çevirmektedirler. Gün boyunca gerek mahallelerinde gerekse hem Sarayıçi’nde hem de Edirne’nin merkez çarşı meydanında düzenlenen çeşitli Hıdırellez organizasyonlarıyla (halk konserleri, halk oyunları gösterileri vb.) eğlenceler devam eder. Hıdırellez kapsamında hem Anadolu’da hem de bütün Trakya halkında olduğu gibi, Roman gençleri için de vazgeçilemeyen geleneksel eğlence biçimlerinden biri, genç kızların ve genç erkeklerin karşılıklı mani söylemeleridir. Kızların söyledikleri maniyeler örnekler:

Her sese göbek atar
Bakladan fala bakar
At bir beşlik önüne
Bak nasıl selam çakar

Kuyu başında kuşlar
Yârim karanfil aşlar
Kaldır yârim şapkamı
Görünsün keman kaşlar

Entarisi vişneden
Şimdi geldim taleden
Alacaksan al yarım
Hastaneye düşmeden

Ateşleri yakalım
Yumurta aşlayalım
Bugün iderlez günü
Maniye başlayalım

Erkeklerin söyledikleri manilere örnekler:
Taş altında teleme
Kaşları benzer kaleme
Küçük yaşta yar sevdim
Rezil oldum âleme

Bahçelerde sardunya
Sardunyayı kırdın ya
İstemiyom dermişsin
Yine bana kaldın ya

Bahçelerde pırasa
Yaprağına kor yağsa
Bir gece tellal bağırır
Herkes sevdiğini alsa²⁷

Yaptığımız araştırmalara göre; 5 Mayıs akşamı Kakava şenliği olarak

²⁷ Kaynak kişiler, Figen Kelemer, Özlem Anadol (Görüşme günü: 14 Kasım 2009-Edirne)

başlayıp 6 Mayıs sabahından itibaren uygulanan bütün pratiklerle tam bir Hıdırellez kutlamasına dönüşen bu şenliğin kökenleri konusunda iki farklı görüş tespit ettik. Söz konusu görüşlerden biri, ritüelin kökenini Çingene mitolojisine dayandırmaktadır. Bu bağlamda, Edirne Romanları tarafından, Hıdırellez sabahı güneşin doğmasına yakın saatlerde Tunca Nehri'ne girmeleri hakkında, yukarıda verdiğimiz şekilde bilinen-anlatılan efsanenin yanı sıra, suyla ilgili olarak gerçekleştirilen bu seremoninin Mısır ve Ön Asya kökenli, Aşağı Mısır'daki Kıpti Firavun kralları dönemine ait bir efsaneye dayandığı iddia edilmektedir. Roman söylencesine ve inancına göre Kakava, Mısır'a egemen olan Tanrı Kral Firavun'un, Mısır'ın Kopt halkı ile birlikte soyları ve inanışları ayrı bir kavme yaptıkları zulümler içinde başlayan mucizevî olaylar içinde sularda yitirilen "*Kurtarıcı*"nın akarsu boylarında aranması ve bir gün döneceği umudunun yaşatılmasıdır²⁸.

Köken konusundaki ikinci görüş ise Edirne'nin fetih günleri için geçmişte düzenlenmiş, ancak günümüzde unutulmuş olan eski bayramlara gönderme yapar. Bu görüşe göre, Edirne'nin fetih günü olan 5 Mayıs 1361 tarihinde Sazlıdere Savaşı'ndan galip çıkan Türk askerleri, kanlı elbiselerini 6 Mayıs sabahı güneş doğmadan Tunca Nehri'nde yıkamışlardır. Edirne halkı arasında bu davranış gelenek hâlini alıp günümüze kadar sürmüştür. Bununla beraber, Edirne'nin fetih günü olan 5 Mayıs 1361'de tam güneş tutulması gerçekleşmiştir. Yıldızlar görünecek kadar etraf karardığı için aydınlatma amaçlı ateşler yakılmıştır. Daha sonraları düzenlenen Edirne fetih günü kutlamalarında yakılan ateşler, aslında o güne gönderme yapan hatırlatma ateşidir. Günümüzde Roman mahalleleri olarak bilinen Menzilahir, Tekkekapi ve Umurbey mahalleleri eskiden saray erkânının ikamet ettiği yerlerdi. Vezirler, beylerbeyi, voyvodalar ve ulemalar buralarda ikamet ederlerdi. Edirne'nin fethinden sonra, yapılan kutlamalar da buralarda yoğunlaşmıştır. Müslüman bayram geleneğine göre bayramlar ikinci ezanı sonrasında başlar. Bu sebeple geleneğe uygun olarak, ikinci ezanı sonrası, Tekkekapi Caddesi'nde halk toplanır ve çeşitli eğlenceler yapılırdı. 5 Mayıs'ta başlayan Edirne'nin fetih günü eğlenceleri İstanbul'un fethine kadar tam 92 yıl devam etmiştir. İstanbul'un fethedilmesiyle, yukarıda bahsi geçen yerlerde ikamet eden saray erkânı İstanbul'a taşınır. Bir müddet sahipsiz ve bakımsız kaldıktan sonra boşalan evlerine de çadırda

²⁸ bk. Karaçam, 1995:256. Söz konusu efsanenin farklı varyantları için bk. Berger, 2000:49-50-51.

yaşayan “Çerge Çingeneleri” yerleşmiştir. Her yıl 5 Mayıs'ta kutlamalar için bu yerlere gitmeye alışık olan Edirne Türk halkı, geleneğe uygun olarak eğlencelerini devam ettirmişlerdir. Bununla beraber eskiden Kırkpınar güreşleri de 5 Mayıs'ta başlardı. Zamanla bu eğlencelere dâhil olan Romanlar, suya girme, ateş yakma gibi fetih günleri adetlerini de uygular oldular²⁹.

SONUÇ

Çingeneler, nerede yaşarlarsa yaşasınlar, hâkim olan kültürün (dil-din dâhil) etkisi altına girmişlerdir. Şüphesiz, kendi geleneklerinden getirdikleri inanışları da hâkim kültürle kaynaştırabildikleri noktada yaşatmaya devam etmişlerdir. Kakava şenliklerinin kökenleri konusunda yukarıda sıraladığımız görüşler bağlamında şunu rahatlıkla söyleyebiliriz ki, bu şenlik bir yönüyle Edirne fetih günlerine dair artık unutulmuş olan bayram kutlamalarının; diğer yönüyle de Çingene inanışlarından bir kısmının, asırlardır Orta Asya'dan Balkanlara değin Türkler ve komşu diğer topluluklar arasında daha baskın bir kutlama olan Hıdırellez'e dönüşmüş hâlidir. Kitlelere ait kökenleri unutulmuş ya da hayal meyal hatırlanan bazı uygulamaların, Hıdırellez gibi, kutlama alanı ve uygulanan ritüellerin zenginliği bakımından yüzyıllar öncesine dayanan kapsayıcı bir kültürel hadisenin bünyesine dahil olmaları son derece doğaldır. Bu nedenle şenlik, içinde bulunduğumuz yıl “Edirne'nin Fethinin 649. Yıldönümü Kakava ve Hıdırellez Festivali” olarak kutlanmıştır. Bu yönüyle, tarihsel birlikteliklere, ortak kültürel unsurlara gönderme yapan bir şenlik olarak, kitleleri birleştirme, toplumsal ayrımcılığı sonlandırma gibi günümüz koşullarında apayrı önemi haiz vazifeleri yerine getirdiği düşüncesindeyiz.

KAYNAKÇA

Abdal Mad. <http://forum.azeri.net/romanlar-cingeneler-t1339-105.html> (22.12.2009).

Aksu, Mustafa, *Türkiye'de Çingene Olmak*, 2.baskı, İstanbul, 2006, Kesit Yayınları.

Arayıcı, Ali, *Avrupa'nın Vatansızları Çingeneler*, İstanbul, 2008, Kalkedon Yayınları.

²⁹ bk. Soyyanmaz, 2003:7-30.

- Başlangıç, Celal, “Romanlar Biz de Varız Diyor”, <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=188686> (10.11.2009).
- Berger, Hermann, *Çingene Mitolojisi*, Ankara, 2000, Ayraç Yayınevi.
- Çingene Mad., <http://wikipedia.org/wiki/Romanlar> (21.12.2009)
- Gökbilgin, M. Tayyib, “Çingeneler”, *İslam Ansiklopedisi*, MEB, C.3, 2001, Eskişehir.
- Karaçam, Nazif, *Efsaneden Gerçeğe Kırklareli*, Kırklareli, 1995, Kırklareli Belediyesi Yayınları.
- m.a.k.www.edirnetv.com/koseyazilari/.../mehmet-ali-korukluyle-kakavayi-konustuk*
- Marsh, Adrian, “Etnisite ve Kimlik: Çingenelerin Kökeni”, *Biz Buradayız, Türkiye’de Romanlar, Ayrımcı Uygulamalar ve Hak Mücadelesi*, İstanbul, 2008.
- Özdemir, Nebi, “Yeni/lenmek ve Nevruz”, *Millî Folklor*, C.9, S.69, Ankara, 2006.
- Özkan, Ali Rafet, “Çingenelerin Kökeni ve Göçleri-Hindistan’dan Göç”, <http://www.turkiyecingeneleri.8m.com/giris.htm>. (20.01.2010)
- Özkan, Ali Rafet, “Çingenelerin Türkiye’deki Tarihi-Çingenelerin Anadolu’ya Gelişi”, <http://www.turkiyecingeneleri.8m.com/turkiyetarihi.htm> (20.01.2010)
- Soyyanmaz, İ. Hakkı, *Edirne’nin Fetih Günleri Bayramları’nın Çingene (Kakavağ) Şenlikleri’ne Dönüşümü*, Edirne, 2003.
- Uzpeder, Ebru, “Türkiye’de Roman Hakları Hareketinin Gelişimi”, *Biz Buradayız, Türkiye’de Romanlar, Ayrımcı Uygulamalar ve Hak Mücadelesi*, İstanbul, 2008.
- Yıldız, Hüseyin, “Türkçede Çingeneler İçin Kullanılan Kelimeler ve Bunların Etimolojileri”, *Dil Araştırmaları Dergisi*, C.1, S.1, s.61-82, Ankara, 2007.

Kaynak Kişiler:

Ad-Soyad	Doğum Tarihi	Doğum Yeri
Fikri Ocak	1960	Edirne
Figen Kelemer	1983	Edirne
Özlem Anadol	1990	Edirne
Gülşen Nekrita	1969	Edirne